

CÂNTECUL LUI MANTU – LA GLIMBOCA

DUMITRU JOMPAN

Privită sub aspectul temporar, haiducia a apărut la noi cu mult înainte de primele cuceriri otomane în Balcani căpătând contururi precise în contextul frământărilor sociale ale veacurilor al XVIII- lea și al XIX- lea, unele reminescente ale ei păstrându-se până în primele decenii ale secolului al XX –lea . Ca spațiu Banatul ocupă un loc însemnat în istoria luptelor și actelor haiducești care aveau drept scop să stârpească lăcomia stăpânilor dinăuntrul acestei provincii și să zădărnicească intențiile cotropitorilor otomani și habzburgi.

Documentele vremurilor apuse, redactate de exponenții claselor „superpuse” (așa cum Eminescu îi numea în scrierile sale politice, îi califica pe haiduci drept „hoți”, „tâlhari”, „rebeli”, „răufăcători” sau „tulburători” ai ordinii publice iar faptele lor „tâlhării” sau „răutăți”.

Reprezentanții păturii de jos însă, în versurile și cântecele scornite pe seama acestor eroi care și-au câștigat prin curajul și cutezanța lor o largă popularitate, i-au denumit „hoți de codru” și „lotrii” iar acțiunile de haiducie „lotrii”.

Primul și cel mai vechi document care se referă la creșterea peste măsură a numărului lotrilor, arată că în anul 1370, adunarea nobililor din comitatul Caraș identifică 56de astfel de răzvrățiți din 28 de sate din Banat proveniți din rândul iobagilor și a cnezilor „ajunși în stare de iobăgie”.¹

După trei sute de ani, respectiv la 1687, sangiacbeiu de Caransebeș și Lugoj se plângea că, din cauza acestor „lotrii oamenii de treabă nu mai puteau umbla pe drumuri”.²

Mai târziu, la 1739, generalul austriac Lentulus a trecut la pedepsirea așa-ziselor „bande de tâlhari” din comuna Belinț (județul Timiș) și a foștilor „recalcitranți și lotrii” de pe Valea Carașului, care cu ocazia războiului turco-austriac au luptat împotriva armatei austriece.³

În ultimele documente scrise care nu depășesc limitele secolului al XIX-lea ca și în creația folclorică a Banatului mai ales în cea epică, apar menționate numele câtorva dintre acești luptători pentru dreptate socială și neatârnare: Boja, Harambașa, Hânțilă și Vancea.

Pentru secolul XX, Banatul a păstrat numele unui singur „lotru”- „Mantu” sau „Pătru Mantu” cunoscut pretutindeni și devenit erou de baladă datorită acțiunilor întreprinse.

Dacă în al doilea pătrar al veacului nostru, Mantu era cunoscut în jumătatea de vest a țării este cu totul firesc ca numele și faptele lui să fie strâns legate de oricare dintre localitățile bănățene.

Încercăm să stabilim câteva legături între localitatea Glimboca și eroul nostru pentru a dovedi:

- 1) – că, Mantu este un personaj pozitiv al luptei sociale din primul pătrar al veacului nostru;
- 2) – că, el este păstrat din memoria colectivă a acestei așezări și astăzi;
- 3) – că, odată cu numele și faptele sale, cântecul lui continuă să existe în repertoriul pasiv al câtorva deținători sau păstrători de folclor din Glimboca.

Mai întâi însă este necesar să lămurim problema numelui real al personajului nostru și a localității de origine, pentru că sub aspect onomastic și toponimi, cazul în discuție se leagă de această așezare.

Numele adevărat al haiducului a fost aceluși Pătru Turnea, „Mantu” fiind doar o poreclă sau „numele de sat”. Acest supranume a fost atribuit, mai ales după moartea lui Turnea Petru, petrecută în 1926, mai multor persoane din Banat⁴ chiar și

unui cetățean din comuna Glimboca⁵, având cu toții, sub aspect fizic sau moral, unele trăsături comune cu ale haiducului.

În privința localității de obârșie puțini cunosc, că Mantu s-a născut în satul Bolvașnița din județul Caraș-Severin și nu la Buceșnița, Poiana Mărului⁶ sau la Glimboca⁷. Eroarea este frecventă mai cu seamă în așezările mult depărtate de locul nașterii personajului nostru. De pildă, dintr-o informație primită de la cunoscutul folclorist hunedorean, Constantin Clementi, în satele din apropierea castelului corvineștilor, Mantu este socotit ca făcând parte din arborele genealogical fiecărei așezări. Așadar, acolo „Mantu” este și al clopotivenilor și al denșușenilor și al celor din Sântămăria de sub Piatră și a celor din Orăștioara. „Mantu” este al tuturor.

A venit timpul să dăm răspuns la prima întrebare pusă de noi și anume: în concepția locuitorilor comunei Glimboca – a celor de azi și a celor de ieri – Mantu a fost și este apreciat ca un apărător al celor mulți și umiliți, un haiduc demn de a i se cinsti memoria, sau mai degrabă un om certat cu legile și cu ordinea socială ?

Vom porni de la ce ni se pare mai clar, mai concret și anume de la fapte.

Din cât ne-a fost dat să cunoaștem, aici, la Glimboca ceata lui „Mantu” a comis un singur act de prădăciune asupra Frunzinei Drăgulete. Fiind o femeie avută, apartenență socială dovedită și de numele de sat sub care era cunoscută: „a lui Șumărița” sau „Zâna lui Bunda”, a atras atenția lui „Mantu” care împreună cu oamenii săi au deposedat-o de câteva zeci de galbeni și destule piese de uz vestimentar.⁸ Dar cazul nu este unic în zona Văii Bistrei. Dintr-o notă⁹ redactată de Jandarmeria Statului din Caransebeș reiese că în anii 1922 și 1923, „codreanul”¹⁰ Anton Teleky (din Mărul) și „comerciantul” Iosif Raichici (din Rusca-Montană) au fost supuși aceluiași tratament de „nivelare a averii” posesiuni care depășeau cu mult limitele unui trai cumpătat. Alte „hoții” și „jafuri” petrecute la Glimboca în timpul „Mantului”, nu-i aparțin lui ci unor oameni josnici care „operau 2 la umbra renumelui și a faimei cu care acesta era aureolat.

Convingerea noastră că „Mantu” era un haiduc, un „hoț de pădure” este întărită de cea de a doua faptă comisă aici – uciderea la 20 februarie 1922 a sergentului instructor Tudor Vasile, șeful postului de jandarmi și rănirea gravă a caporalului Popa Iosiv. Suprimarea prin împușcare a trei agenți a jandarmeriei (inclusiv a celui din Glimboca)¹¹ dovedește că omorurile săvârșite de „Mantu” și oamenii săi, au avut drept scop, nu jaful ci, pedepsirea reprezentanților așa-zisei „ordini publice”.

Înspre ideea de „haiducie” converg nu numai faptele cât și opiniile mai multor locuitori din comuna Glimboca. Cea mai veche mărturie asupra haiduciei lui Pătru Mantu a fost înregistrată de Dumitru Imbrescu de la „bași Nicolae Lădariu”.¹² Reținem din relatarea acestuia câteva aprecieri asupra personajului: „...am audzit că la mulț o făcut fapcie bune”; „...iel măi mult binie o făcut că o loat dzie la bogătani și le-o dat nevoiașilor”; „Dzie la Adam Neamțu, Harambașă și Lăzărică nu s-o mai vădzut un om așa cumsecadzie”; „Cin l-o omorât în sacie a fost marie jălie” etc. Evident toate aceste depoziții schițează portretul unui erou pozitiv al luptei pentru dreptate socială.

Astăzi, după jumătate de veac de la petrecerea evenimentelor, în comuna Glimboca dăinuie aceleași aprecieri asupra lui „Mantu”: „o făcut fapcie bunie la sărași, da nu aișia”¹³, „o fost și hăiduc”,¹⁴ a fost „ca un haiduc”¹⁵. Sunt însă și din aceia care nu-l acceptă pe „Mantu” ca exponent al țărânimii din acest colț de țară.¹⁶

Ne-a surprins însă faptul că, dintr-un grup de 7 elevi din localitate, intervievați în ziua de 9 martie a.c., 5 auziseră de Mantul haiducul și nu de un „hoț de drumul mare”. Ba chiar, unul dintre ei, pe nume, Vasile Ion din clasa a VII-a ne-a comunicat două scurte istorisiri pe care din lipsă de spațiu nu vi le putem repovesti, înștiințându-ne totodată că pe teritoriul comunei Glimboca se păstrează și astăzi un toponim – „Groapa lui Mantu”- mărturie a legăturilor haiducului cu oamenii acestor locuri.

Este știut că, pe faptele lui „Mantu”- haiducul, poporul a înălțat un monument de vers și melodie închinat unui reprezentant al său care nu s-a ridicat la nivelul unor eroi ca: Iancu Jianu și Pinteza Viteazul.

Tot lui Dumitru Imbrescu îi datorăm prima variantă a cântecului „Mantului” înregistrată în comuna Glimboca în anul 1936 de la o tânără de 17 ani – Ana Muntean.¹⁷ Iată textul poetic situat între cele mai complete variante studiate de noi în Arhiva Institutului de Etnografie și Folclor din București:

„La Poiana Mărului

Paștș-e calu Mantului

Calu paștș-e nechezăștș-e

Că pră Mantu nu-l gășăștș-e.

Nu-e Mantu, nu-i și nu-i

L-o pușcat un văr dze-a lui

L-o pușcat vineria

L-o aflat sâmbăta

L-o îngropat duminica

Dumineca la un ceas

Cân îi toată lumia acas.

Cântă cucu pră o moară

Și Mantu trage să moară

Cântă cucu-n vâr dz-e nuc

Pră Mantu la groapă-l duc

Cântă cucu-n vâr de dz-e cruts-e

Pe Mantu la groapă duts-e

Cântă cucu-n vâr dz-e fag

Pră Mantu țărână trag

Cântă cucu pră fântână

Pră Mantu trage țărână”

Astăzi, alături de variante poetice deteriorate, rudimente ale unor texte complete, de tipul:

„La Poiana Mărului
Paște calul Mantului
Calul paște rânchezăște
Și pe Mantu nu-l gășăște
Că pe Mantu l-o pușcat
Văru lui, la el în sat”¹⁸

Sau:

„Cât i țară și Banatu
Nu e hoț ca Pătru Mantu
Nici becheri ca Polac Șandor”¹⁹

În revista literar-științifică „FĂCLIA”, a elevilor școlii generale din Glimboca, într-unul din capitolele cu caracter permanent, am descoperit o poezie populară intitulată Cântecul lui Mantu.²⁰ Textul-document a rezultat din colaborarea dintre profesorul Mavromati Mihaela și elevul, culegător de folclor, Viorel Lutic. Începutul cântecului nu diferă prea mult de varianta Ana Munteanu în schimb partea ultimă capătă puternice accente de bocet:

„...Roagă-te Mantule, roagă
De ai de te duc la groapă
Să tragă țărână rară
Să scoți mâna drept-afară
Mâna cu inelile
Să le plângă mândrile”.

Cum însă în practica folclorică, versul popular se îngemănează, se logodește cu muzica, vă oferim în încheiere o variantă cântată a Cântecului lui Mantu nu însă înainte de a conchide că, cele arătate dovedesc cu prisosință haiducia lui Pătru Turnea, fire iubitoare de libertate, un neîmpăcat cu starea de lucruri existentă în Banat în primele decenii ale secolului nostru, un răzvrătit în numele celor mulți și că numărul mare de balade – în realitate cântece – propriu-zise – țesute în jurul personalității sale i-au conferit trăsături quasi-hiperbolice, caracteristice unui erou popular.

NOTE:

¹xxx Documente privind istoria României, vol. C (Transilvania), p. 347.

²xxx Istoria României, vol. III, București, 1964, p. 39.

³Lotreanu, Ion, Monografia Banatului, vol.I, Timișoara, 1935, p. 42 și 79.

⁴Dumitru Jompan, MANTU-noi contribuții la cunoașterea personajului. În „Flamura” (Reșița), 31.05, p. 8 și urm.

⁵Ghiaur Ion zis „Mantu”.

⁶Ovidiu Birlea, Considerațiuni asupra metodei filologice în folcloristică. În „Revista de folclor.” București, 1957, 3,20.

⁷Ionescu Nișcov, Haiducia și cântecele haiducești, În „Revista de folclor.” București, 1958, 2,121.

⁸Inf.: Agliceriu Ion, 92 ani, cules, 05.03.1978 și Bona Matei 86 ani, cules, 09.03.1978.

⁹v. Notă de infracțiunile imputate individului Turnea Petru zis Mantu... redactată de jandarmeria din Caransebeș la 8 XII 1928.

¹⁰Brigadier silvic.

¹¹v. Notă de infracțiunile imputate individului Turnea Petru zis Mantu... redactată de jandarmeria din Caransebeș la 8 XII 1928.

¹²Dumitru Imbrescu, Cântecul lui Mantu la Glimboca. „Sociologie românească”, nr. 11, 1936, p. 39.

¹³Inf.: Agliceriu Ion, 92 ani, cules, 05.03.1978.

¹⁴ibidem.

¹⁵Inf.: Crisnic Petru, 13 ani, cules, 09.03.1978.

¹⁶Inf.: Bona Matei 86 ani, cules, 09.03.1978.

¹⁷Dumitru Imbrescu, Cântecul lui Mantu la Glimboca. „Sociologie românească”, nr. 11, 1936, p. 40.

¹⁸Inf.: Agliceriu Ion, 92 ani, cules, 05.03.1978.

¹⁹ibidem.

²⁰V. „Făclia”, Caransebeș, 1976, 8.

The song of Mantu-at Glimboca

Dumitru Jompan

Summary

Chronologically, outlawry appeared long before the first ottoman occupation in Balcans, becoming certitude in the context of social revolts of the XVIII th and XIX th century some of its reminiscence lasting until the first decades of the XX th century.

As a territory, the Banat has an important place in the history of the outlawry fights which had as a purpose to eradicate the greed of the landlords from inside the province and to annihilate the ottoman and habsburgic intentions of occupations.

For the XX th century, the Banat kept the name of only one lotru (fief)- Mantu or Pătru Mantu, widely known. He becomes a ballad hero as a result of his actions.

Inspired of the actions of Mantu the outlaw, the people has raised a monument of lyrics and melody dedicated to one of its own who didn t reached the level of heroes such as Iancu Jianu or Pinteia the Brave.